

DRUŽBENO USTVARJANJE PRAZNIKOV

Med dediščino, identiteto in trajnostnim razvojem

Saša Poljak Istenič

27

IZVLEČEK

Prispevek se prek analize lokalnih praznikov na Jančah posveča procesom družbenega ustvarjanja praznikov in poustvarjanja tradicionalnih ritualnih praks na lokalni ravni. Na podeželju so prazniki večinoma povezani z nekdanjimi kmečkimi opravili, sadovi in menjavo letnih časov. Ritualne prakse, ki so nekdanj povezovale skupnost ali so imele magični pomen, v današnji poustvarjeni obliki, prazniku, postajajo kulturna dediščina, ki vpliva na občutja pripadnosti in povezovanje prebivalcev ter ima precejšen ekonomski učinek. Hkrati prazniki lahko spodbujajo kulturno ustvarjalnost, razvijajo ekološko zavest ter podpirajo razvoj podeželja v skladu z načeli trajnostnega razvoja.

Ključne besede: lokalni prazniki, podeželje, dediščina, ritualne prakse, trajnostni razvoj

ABSTRACT

The article uses an analysis of local festivals in Janče to address the processes of the social construction of holidays and the performance of traditional ritual practices at the local level. Festivals in the countryside are usually connected with past agricultural tasks, crops, or the changing seasons. Ritual practices used to unite a community or had a magical meaning, but in their present form of performance they become cultural heritage which influences people's feelings of affiliation, connects the inhabitants and also has considerable economic effects. At the same time, festivals may stimulate cultural creativity, develop ecological consciousness, and support the development of the countryside in line with the principles of sustainable development.

Keywords: Local festivals, countryside, heritage, ritual practices, sustainable development

Uvod

“Tradicionalna kostanjeva bera je tudi letos na Janče pritegnila veliko ljudi, ki so si lahko v izobilju privoščili pečenega kostanja. Kostanjeve in jagodne nedelje na Jančah so nekaj posebnega, saj tamkajšnja prireditelji nudijo obilo zabave na širokih travnikih in stojnic, založenih z bogatim izborom vsakovrstnih potic, piškotov, sadnih zavitkov, kruhov, krofov, tort, sokov in s kopicico drugih dobrot. Otroci so si ob njih lahko napasli oči, tudi cena izdelkov ni bila pretirana. Za odrasle je bilo poskrbljeno zlasti z okusnimi domačimi likerji, žganji in raznimi napitki. Tamkajšnje hribovje in vse, kar se je dogajalo, je bila ena sama igra razigranih

ljudi, pa tudi otrok, ki so si po mili volji dali duška ob zabavi in srečevanju z znanci. Tudi glasba in umetniki so zabavali otroke in odrasle ter njihove vsakovrstne skrbi preložili na jutrišnji dan. Številne obiskovalce je pritegnila tudi širša okolica /.../ Tudi zaradi tega so jagodne in kostanjeve nedelje na Jančah, ki nudijo veliko zabave, prostotve in razvedrila, vse bolj obiskane.” (Svetek 2005)

28

Opis enega od lokalnih praznikov – oz. nedelj, dni, festivalov ali kako drugače poimenovanih posebnih dni v letu (pogosto pa tudi označenih zgolj z imenom “prireditve”) – razkriva vsebino številnih lokalnih praznovanj, ki se vsaj od 80. let 20. stoletja pojavljajo na Slovenskem. Podobno je zaznati tudi v Evropi, kjer se je revitalizacija nekdanjih tradicionalnih (ljudskih) in krajevno specifičnih, pa tudi nastajanje novih javnih praznovanj v skorajda neverjetnem obsegu na splošno začela že kako desetletje prej. Vzroke za to lahko iščemo v splošni demokratizaciji, ki je legitimizirala dotlej pogosto zatirana javna praznovanja (predvsem na vzhodu); v industrializaciji, ki je zaradi negativnih okoljskih učinkov vplivala na prevrednotenje “tradicionalnega”, pogosto ruralnega načina življenja, vključno z njegovimi prazničnimi praksami; v presežku finančnih sredstev v obdobju miru, ki so se lahko uporabila za zadovoljevanje regionalnih ali lokalnih interesov, torej tudi za javna praznovanja; v množičnem turizmu, ki je ustvaril kategorijo zunanjih opazovalcev (občinstvo “drugih”); in naposled v povečani pozornosti medijev, ki so vse pogosteje ozaveščali ljudi o performativnih aspektih njihovih praks (prim. Boissevain 1992).

Prispevek se na podlagi študije primera – lokalnih praznikov na Jančah, vasi na najvišjem vrhu v Mestni občini Ljubljana – posveča procesom ustvarjanja praznikov in poustvarjanja ritualnih praks na lokalni ravni, ki jih družbene skupine in skupnosti postavljajo v kontekst tradicije in preteklosti svojega kraja. Prav tradicija je danes pogosto pomembna referenčna točka občutenja in izražanja identitete posameznika in skupnosti ter njune pripadnosti. Poudarjanje in oživljanje tradicije, tj. preteklih kulturnih praks in skrbi za kulturno dediščino, lahko vidimo tudi kot širši fenomen razcveta oz. poudarjanja lokalnih (ali regionalnih, etničnih, nacionalnih idr.) značilnosti, ki se na eni strani zoperstavljajo globalizacijskim procesom, hkrati pa krepijo in poudarjajo lokalno (ali kakšno drugačno skupnostno) zavest na podlagi prepričanja o pomenu kulturnih “korenin”. Osredotočamo se na podeželsko območje, kjer so prazniki večinoma povezani z nekdanjimi kmečkimi opravili, sadovi in menjavo letnih časov, nekaj pa jih lahko označimo tudi kot “novodobne oblike žeganj” (Peršič 2003: 53). Ritualne prakse, ki so nekdaj povezovale skupnost (t. i. šege ob delu) ali so imele magični pomen, v današnji poustvarjeni (oz. uprizorjeni) obliki – “prazniku” – postajajo kulturna dediščina, ki sicer še vpliva na občutja pripadnosti in povezovanje prebivalcev, hkrati pa je vse bolj kulturna dobrina z velikim ekonomskim učinkom.

Razgled po slovenski »tradicionalni« praznični pokrajini

Povečanje števila lokalnih praznovanj na Slovenskem sovпада z “razcvetom življenja tradicije” in njeno nezavedno ali zavestno rabo za oblikovanje različnih identitet. Vse večje zanimanje za kulturno dediščino, ki je vplivalo na intenzivnejši

razvoj praznovanj, temelječih na dediščini, in s tem tudi t. i. dediščinskega turizma, lahko povežemo tudi s prizadevanji za osamosvojitve nekdanjih jugoslovanskih republik v 80. letih prejšnjega stoletja. Nekatera takšna praznovanja so prerasla celo v simbol območja. Eden najbolj znanih praznikov na Slovenskem, ki je svojo privlačnost gradil na t. i. ljudski kulturi, je bil zagotovo *Kmečka ohcet v Ljubljani*, na kateri se je med letoma 1965 in 1990 “po starih šegah in navadah” poročilo čez tristo parov iz večine evropskih držav, Amerike, Afrike in Azije – tudi po 24 parov naenkrat – in se je najbolj “razbohotila” ravno sredi 80. let: o posamičnem festivalu je poročalo več kot sto novinarjev, več tujih kot domačih; v svatovskem sprevodu je sodelovalo do 3000 ljudi v t. i. narodnih nošah; številni turistični in gostinski delavci, politični funkcionarji (državni, republiški, občinski, lokalni), strokovnjaki in ljubiteljski delavci pa so skrbeli za nemoten potek festivala, ki je s posameznimi dogodki segal čez meje Ljubljane, v vse slovenske pokrajine, z odmevnostjo pa tudi na druge celine (več gl. Poljak Istenič 2005).

T. i. kmečke ohceti niso povojni fenomen, pač pa so jih prirejali že na folklornih festivalih med obema vojnoma, torej v obdobju, kamor sicer sodijo začetki nekaterih še danes priljubljenih kmečkih praznikov, npr. *Kravjega bala* v Bohinju. Na podlagi praznovanja v poklon planšarjem, ki so jeseni prignali svojo živino v dolino, so se domačini sredi 20. let prejšnjega stoletja domislili, da bi se ob koncu turistične sezone planšarjem pri praznovanju pridružili tudi natakari bohinjskih hotelov. Do druge svetovne vojne je to ostal praznik za domačine, po drugi svetovni vojni pa je dobil novo vsebino in obliko: iz praznika Bohinjcev je postal tradicionalna, organizirana atrakcija bohinjskega turizma, ki so jo leta 2013 priredili že 57. (*Kravji bal* v Bohinju). Med najstarejšimi “kmečko” obarvanimi prazniki na Slovenskem sta tudi *Ovčarski bal* na Jezerskem (leta 2013 že 55.), *Salamiada* v Sevnici (52.), *Praznik terana in pršuta* v Dutovljah (43.), *Dan oglarjev* na Starem Vrhu (42.) in *Kmečki praznik* v Ločah (41.). Enako priljubljeni so tudi obrtniški prazniki, npr. *Čipkarski dnevi* v Železnikih (letos že 51.) in *Šušarska nedelja* v Trziču (46.)

Nekateri na lokalni tradiciji sloneči prazniki so sčasoma zamrli, nekaj pa so jih proti koncu 90. let prejšnjega stoletja spet začeli obujati. Tako domačini v Davči kljub premoru v 80. in 90. letih, ko je pridelava lanu na tem območju praktično zamrla, spet pripravljajo *Dan teric* “z namenom ohranjanja opravil in običajev, povezanih s predelavo lanu” (Turistično društvo Davča). V sodobnosti pa so se pojavili še številni drugi prazniki, ki slavijo lokalno dediščino; tako, na primer, spletna stran Turizma Škofja Loka za leto 2013 v seznamu tradicionalnih prireditev navaja takšne, ki temeljijo na tradicionalni obrti (*Slovenski klekljarski dnevi* in *Čipkarski dnevi*), predstavljajo tradicionalne “poklice” oz. “kmečke delavce” (*Dan oglarjev*, *Dan teric* ter *Praznik koscev in srečanje Janezov*), kmečka opravila (*Lepo je res na deželi in praznik žetve* ter *Janez že kleplje*), kulinariko (*Pohod skozi Zalo*, *Salamiada* in *Tržni dan* ter *Sadovi jeseni*) in pa praznike, ki slavijo podeželje na splošno (*Teden podeželja*).

Tradicionalni prazniki – in pri tem ne mislimo takih, ki so na sporedu že mnogo let, ampak take, ki predstavljajo “stare” kulturne elemente, dediščino (glede na pretežno “kmečko” usmerjenost bi lahko rekli tudi “ljudsko kulturo”) – imajo

torej, vsaj na Slovenskem, v svojem imenu najpogosteje izraze, ki se nanašajo kar neposredno na podeželje oz. vas (npr. teden/dan podeželja, podeželski praznik, vaške igre) ali na vrsto pridelave (eko praznik), na sloj ali poklic izvajalcev (oglar, terica, šuštar; kmečki praznik, solinarska šagra ipd.), na značilni pridelek (izdelek) oz. domačo žival lokalnega območja (kostanj, češnje, teran, pršut, salama, ovce, krave ipd.) ali na delovno oz. ritualno prakso (ličkanje, košnja, ohcet, martinovanje, žeganje konj ipd.). Praznični scenariji so si dokaj podobni: prebivalci se udeležijo obreda ali opravila, ki je prilagojen prostoru in turistom (npr. kmečke ohceti, žeganja konj), predstavljajo tehnologijo (nekdanjih, ročnih) kmečkih opravil, bodisi kot uprizorjeno zgodovino bodisi kot družabna tekmovanja v ročnih spretnostih (npr. predelavo lanu na *Dnevu teric*; ličkanje koruze ter tekmovanje koscev in grabljic na tozadevnih praznikih; dela, povezana s predelavo volne, na *Ovčarskem balu*; prigona živine v dolino na *Kravjem balu*), ali pa lokalne pridelke in izdelke (npr. *Praznik terana in pršuta*, *Salamiada*, *Praznik jagod*, *Kostanjeva nedelja*). Glavno dogajanje pogosto spremljajo različne razstave tradicionalnih kmečkih predmetov (npr. orodja) in praznične kulinarike, “obarvajo” pa ga tudi bolj ali manj lokalno/regionalno/nacionalno specifične “noše”, v katere se oblečejo glavni akterji. Obvezen je spremljajoči veselični program.

Nekdanja Slovenska turistična organizacija (zdaj SPIRIT Slovenija, sektor za turizem) tovrstne prireditve, na katerih “lahko dobro spoznate slovenske običaje in navade” (STO – Slovenija), označuje kot “etnološke”, med njimi – in najpogosteje še/ali v posebnih kategorijah – pa navaja tudi t. i. folklorne in kulinarične prireditve, šege in navade, sejme in nekatere festivale. To po eni strani nakazuje razsežnost posameznih lokalnih praznikov, po drugi strani pa zadrego z opredelitvijo tovrstnih dogodkov – so to res praznične prakse?

O lokalnih praznikih in praznovanjih

Morda nam odgovor na zgornje vprašanje ponujajo etimološka razlaga pojmov, pregled vsakdanje rabe izrazov in terminološka analiza. Izhodišni pomen besede praznik je prazen, dela prost dan; na tem mestu ne bomo špekulirali, da je bilo treba to “praznino” v preteklosti napolniti z določenimi (obrednimi) dejavnostmi, dejanji s posebnim pomenom, čeprav se ponujajo zanimive predpostavke, zakaj danes dneve, ko ne opravljamo dela, za katerega bi nas plačal delodajalec, še vedno pogosto razumemo in označujemo kot praznike (o tem več v nadaljevanju). V vsakdanjem govoru izraz praznik uporabljamo v izvirnem pomenu – za oznako dneva, ko se navadno ne dela. Tak dan je praviloma posvečen kakemu pomembnemu dogodku oz. osebi ali spominu nanj/o. Takrat torej proslavljamo, slavimo, se udeležimo proslave; ti izrazi so izpeljani iz glagola slaviti, ki je prvotno pomenil “povzročati, da se sliši, da ima (slavno) ime” (prim. Snoj 1997, SSKJ 2005).

Praznik je sicer po definiciji v *Slovenskem etnološkem leksikonu* dan posebnega pomena v življenju posameznika ali skupnosti, ki se praviloma obhaja vsako leto, ima pomembno socialno in integracijsko vlogo, slavi kulturne vrednote in s tem poudarja identiteto (Ložar - Podlogar, Fikfak in Slavec Gradišnik 2004: 463). Za obravnavane lokalne praznike, sploh če praznovanje traja več dni, se vse pogosteje uporablja tudi

beseda festival; pravzaprav je ta oznaka za označevanje različnih javnih dogodkov v Sloveniji postala tako pogosta, da Miha Kozorog (2011) govori celo o “festivalizaciji družbe”. Beseda izvira iz latinščine, kjer je izraz *festivus* pomenil prazničen, *festivitas* pa druženje z namenom praznovati (gl. Snaj 1997). V slovenščino je v pomenu praznovanja prešla iz germanskih jezikov, čeprav ima danes, tako SSKJ, precej ožji pomen kot njena angleška ustreznica, ki označuje različne umetniške dogodke, praznovanja skupnosti (religiozna in posvetna), politične in komercialne dogodke, ki slavijo posebno idejo ali izdelek (prim. Richards 2011). V slovenskem jeziku se navezuje na večdnevno prireditev, ki omogoča pregled dosežkov na določenem kulturnem področju. Morda se je v zadnjem času prav pod vplivom jezikovne in kulturne amerikanizacije začela vse bolj uporabljati tudi za dogodke, ki jih v slovenščini praviloma označujemo kot “praznike” in “praznovanja”, tj. za tradicijske oblike slavlja, predvsem v navezavi s kulinarčno dediščino (npr. *Festival vina in kulinarike*, *Festival kranjske klobase*, *Festival stare trte*, *Festival prekmurske gibanice in šunke*; tudi *Festival idrijske čipke* ipd.).¹

Čeprav so obravnave praznikov v slovenski etnologiji pogoste, so do zadnjih dveh desetletij praviloma temeljile na kulturnozgodovinskih raziskavah ljudske kulture, pri čemer so se zgledevale po *Prazničnem letu Slovencev* Nika Kureta (1965–71). Ta je praznike razumel kot skupek šeg in navad, ki predstavljajo mejnike v ljudskem življenju in bistvo praznovanja samega (prim. Kuret 1965 [1. knj.]: 7, 1989 [1. knj.]: 5). Povečevanje števila praznovanj, šeg in navad in predvsem njihovo intenzivnejše oglaševanje oz. pogostejše pojavljanje v medijih in turističnem promocijskem gradivu ter politične razmere v bivši Jugoslaviji in na začetku 90. let, ko so oblasti za legitimacijo novih družbenih odnosov (po razpadu Jugoslavije) uporabljale in tudi ustvarjale praznike in ritualne prakse, je skupaj z razmisleki o konceptu šeg, podanih v tematski številki *Narodne umjetnosti* (1987), “jugoslovanske” etnologe spodbudilo k izdajanju monografij in člankov o praznikih, šegah in navadah, v katerih so kritizirali dotedanje razumevanje praznikov in šeg ter jih obravnavali z novih perspektiv, predvsem v povezavi s politiko in družbenimi okoliščinami (gl. npr. Rihtman-Auguštin 1992, 2000, 2001; Čapo Žmegač 1997; Dordević 1997; Prica 2001). V Sloveniji se je sicer število monografij o šegah in praznovanjih povečalo, predvsem (še vedno) na račun obravnave koledarskih praznikov, a brez omembe vredne kritike konceptov in dotedanjih obravnav; raziskovalci so večinoma nadgrajevali izročilo “klasičnih” raziskav (historični

¹ Za primerjavo si pogledjmo tudi razlago angleških izrazov za praznične dneve in prakse. Najpogostejše se uporabljata izraza “holiday” in “celebration”, specifično za obravnavane dogodke pa beseda “festival”. Prvi izraz, ki ga navadno prevajamo kot praznik (v množinski obliki pa lahko tudi kot počitnice), ima tudi enak pomen: neposredno je povezan z etimologijo besede (*holy day*) in pomeni torej sveti dan, dan posebnega verskega pomena; hkrati pa ima enak pomen kot slovenska ustreznica – dan, ko naj človek ne bi delal, oz. dan, ko se zaradi proslavljanja dogodka ne dela. Izraz “celebration” se nanaša na latinski pridevnik *celeber* v pomenu slaven in je torej etimološko soroden slovenskim izrazom proslavljati, slaviti, proslava; navadno ga prevajamo kot praznovanje. Pomeni javno izvajanje ustreznih ritualov; čaščenje, posebno s slovesnostmi ali z opuščanjem vsakdanjih (običajnih) opravil; označevanje s slavlji ali spremembami rutine; pa tudi obhajati praznik, izvajati verski obred ali sodelovati v festivalu oz. obhajati pomembno priložnost s slavlji. Izraz “festival” se etimološko nanaša na latinski izraz *festivus* v pomenu prazničen in pomeni čas praznovanja, ki ga označujejo posebni obredi; gostijo; periodična praznovanja ali program dogodkov in zabave z izraženim fokusom (prim. Merriam Webster Online).

pregled, sodobno stanje) (prim. npr. Ovsec 1992, 2010; Bogataj 1992, 1997, 1998, 2006, 2011; Peršič 2003; Nesnovna 2005; Balkovec Debevec 2008; Bogataj, Brejc in Bratovž 2010). Šele v novem tisočletju zasledimo raziskave praznikov z drugih izhodišč (npr. političnosti, razmerja moči, identitete, trajnostnega razvoja ipd.) (gl. npr. Gačnik 2000; Fikfak idr. 2003; Habinc 2006; Simonič 2009; Slavec Gradišnik in Ložar - Podlogar 2009; Poljak Istenič 2012; Jezernik 2013).

Slovenske raziskave nakazujejo na prevladujoči element tudi v tujih etnoloških/antropoloških obravnavah praznikov oz. festivalov (v pomenu raznovrstnih praznovanj) – ritualnost. Večina sodobnih razprav se pravzaprav vrti okrog vprašanja, ali naj se praznovanja razume kot rituale ali spektakle – ali oboje (prim. Handelman 1998; Waterman 1998). V resnici prazniki največkrat vsebujejo tako elemente ritualnosti kot spektakularnosti. Ritualne prakse poosebljajo “tradicionalne” trenutke praznovanja skupnosti, spektakli pa dogodka za občinstvo z bolj ali manj zapleteno organizacijo.

Prazniki jagod in kostanjeve nedelje na Jančah: Kaj prireditelji spreminjajo v praznik?

Zamisel za prireditve na Jančah je ozko povezana s paradigmo razvoja podeželja. Porodila se je na začetku izvajanja projekta *Celostnega razvoja podeželja in obnove vasi* (CRPOV) na tem območju leta 1993. Njegovi izvajalci so želeli prek konkretne dejavnosti usposobiti skupino krajanov, da bi zmogla uresničevati razvojne cilje. Odločili so se prirediti *1. slovenski podeželski praznik jagod*, ki so ga na travniku ob Planinskem domu Janče pripravili 11. junija 1994. Da bi omogočili boljše prodajo jesenskih plodov, so začeli organizirati tudi *Kostanjeve nedelje*. Če jim je vreme naklonjeno, v zadnjih letih navadno pripravijo dva *Praznika jagod* in tri *Kostanjeve nedelje*.

Praznike organizirajo člani Turističnega društva Besnica – Janče. Člani se delijo na dve skupini z različno motivacijo za sodelovanje: v eni so člani združenja Sadna cesta, ki na prireditvah prodajajo svoje pridelke in izdelke in imajo torej ekonomske koristi (to so predvsem domačini, ki živijo tudi od kmetijstva – ne pa izključno od njega), v drugi pa so tisti, ki praviloma nimajo kmetije in imajo druge razloge za sodelovanje v društvu. Članstvo je neločljivo povezano s prostovoljnimi deli; praviloma ga opravijo pri organizaciji prireditve ali na sami prireditvi – urejajo prireditveni prostor, strežejo pijačo, skrbijo za stike z javnostjo, razstavo jagod, nabirajo dobitke za srečelov, organizirajo tekmovanja in prikaze opravil ipd.

Sprememba dela, v konkretnem primeru prodaje pridelkov, v t. i. praznik je zanimiv fenomen, povezan z uporabo tradicije kot strategije bodisi za izboljšanje lastnega ekonomskega položaja bodisi za splošni razvoj lokalnega območja (gl. Poljak Istenič 2012, 2012a). Da bi pritegnili čim večjo pozornost turistov ter s tem promovirali svoj kraj, prodali čim več izdelkov in čim boljše zaslužili, domačini sicer vsakdanja dejanja, kot so npr. (ročna) kmečka opravila ali celo sama prodaja kmečkih pridelkov, ritualizirajo. Po Catherine Bell (1992: 70) ritualizacija razločevanje od vsakdanjih dejavnosti doseže s formalizacijo, ustaljenostjo

in ponavljanjem; to se kaže v regulirani periodičnosti, razmejenosti prostora, omejenih kodih izražanja in simboliziranja, specializiranih vlogah in občinstvu. Vse to pa ustvarja svojevrsten praznik, ki sega čez meje ekonomije, saj domačine medsebojno povezuje – bodisi v skupnost, ki praznovanje pripravlja, bodisi v skupnost, ki se ga aktivno udeleži v vlogi organizatorjev ali obiskovalcev.

Domačini praznike vedno organizirajo ob nedeljah v juniju (prazniki jagod) in oktobru (kostanjeve nedelje); meseci so izbrani glede na čas zorenja jagod in kostanja oz. pobiranja letine in se tako torej še vedno nanašajo na nekdanji poljedelski cikel. Prireditve premaknejo na zgodnejši ali poznejši datum le, kadar plodovi zaradi vremena dozori prej oz. pozneje. Poleg tega prireditveni dnevi, torej nedelje, veljajo za praznični, nedelovni dan; (tudi) v skladu s tem se prireditve – kljub prodajni naravnosti, ki zahteva precej (prostovoljnega) dela – označuje in oglašuje kot “praznike” (*Praznik jagod*) oziroma “nedelje” (*Kostanjeva nedelja*).

33

Prireditveni prostor, tj. travnik ob Planinskem domu Janče, ki s cerkvijo in podružnično šolo tvori središče območja Sadne ceste, je vedno enako urejen, z določenimi mesti za stojnice, kjer domačini prodajajo svoje pridelke in izdelke, za zabavni program (plesišče), razstavo jagod (šotor) in obiskovalce (mize). Kako reguliran je praznični prostor, je razvidno tudi iz dokaj stalnega vrstnega reda stojnic: vsaka domačija ima načeloma določeno mesto za prodajo, ki se spremeni le takrat, kadar se v združenje Sadna cesta vključi nov član, kadar kaka domačija izstopi iz članstva ali kadar stojnico najame društvo ali podjetnik od drugod.

Stojnice na prireditvenem prostoru pred Planinskim domom Janče. Praznik jagod, 7. 6. 2009

(foto: Saša Poljak Istenič)

Na prazničnost dogodka opozarjajo z različnimi simboli. Med najopaznejšimi so zastave, ki jih obesijo ob planinskem domu: evropska, slovenska, ljubljanska in zastava Sadne ceste. Od leta 1997 imajo člani Sadne ceste tudi svoje “noše”. Gre za rekonstrukcijo, pri kateri se društvo sklicuje na Marijo Makarovič. Nagib za oblačenje v “noše” je za časopis Dnevnik pojasnil tedanji predsednik društva Srečko Hribar: “Identiteta dežele jagod se gradi na prepoznavnem simbolu – jagodi. Zato smo se odločili, da bomo za praznične priložnosti imeli tudi svojo nošo. To, ki jo nosimo danes, so v litijem Posavju okoli leta 1914 nosili kmetje, ko so hodili k maši” (Stojmirovič 1997: 11). Izjava je zanimiva z dveh vidikov: organizatorji so z “nošo” želeli izraziti svojo lokalno pripadnost, z izbiro praznične (nedeljske, “zakmašne”) obleke pa so sporočili, da prireditve ne glede na njihovo prodajno naravnost, ki zahteva precej dela, razumejo kot praznik.

Članice TD Besnica - Janče v lokalni “noši” obiskovalcem delijo jagodno torto. Praznik jagod, 11. 6. 2006
(foto: Saša Poljak Istenič)

Na prazničnost prireditev kaže tudi kulinarčni izbor (predvsem sladice), ki je eno glavnih sredstev promocije kmetij. Domačije se na prvem prazniku jagod v letu predstavijo na razstavi tradicionalnih pridelkov z obravnavanega območja (predvsem jagod) in tradicionalnih jedi – torej pridelkov in jedi, ki so značilni za to območje in jih tu že dolgo gojijo oz. pripravljajo. Na vseh prireditvah razstavljene pridelke, izdelke in jedi ponujajo na stojnicah. Druge dni v letu jih obiskovalci lahko kupijo na kmetijah (seveda odvisno od sezone). Poleg tradicionalnih jedi

prodajajo tudi tiste, za katere menijo, da gredo dobro v promet; največ je takih, pri katerih uporabljajo domače sestavine, ali pa pripravijo nove (novodobne) jedi s tradicionalnimi sestavinami (predvsem peciva in piškote).

Kmetije na vsakem prvem Prazniku jagod v letu pripravijo razstavo jagod in drugih lokalnih pridelkov in izdelkov. Praznik jagod, 7. 6. 2009 (foto: Saša Poljak Istenič)

Obiskovalce (občinstvo) privabljajo z oglaševanjem prek medijev, veliko pa jih pride tudi zato, ker so za prireditve slišali od znancev in prijateljev. Prireditve je namenjena vsem ciljnim skupinam, zato organizatorji poskrbijo za raznovrsten program za vse generacije. Najštevilčnejši obiskovalci so družine z otroki (predšolskimi in osnovnošolskimi) in starejša generacija. Domačini opažajo, da se obiskovalci vračajo; vsako leto znova obiščejo tako pomladne kot jesenske prireditve. Na prireditvah kupujejo sadje in kulinarčne izdelke, izkoristijo gostinsko ponudbo Planinskega doma Janče, se zabavajo ob glasbi povabljenih ansamblov in prikazih kmečkih opravil, se udeležujejo tekmovanj ali pa si pripravijo piknik; otroci se zabavajo ob otroškem programu in na Jagodnem igrišču na prireditvenem prostoru.

Obiskovalci in domačini se zabavajo ob glasbi narodno-zabavnih ansamblov. Izobešene zastave na prireditvenem prostoru naznanjajo lokalni praznik. Praznik jagod, 11. 6. 2006 (foto: Saša Poljak Istenič)

Program prireditev je – še posebej v zadnjih letih – ustaljen, brez korenitih sprememb, čeprav mu vsako leto skušajo dodati kaj novega (“spektakularnega”), da za stalne obiskovalce dogodek ne bi bil dolgočasen. Poleg tega se malenkostno razlikuje med pomladnimi in jesenskimi prireditvami in tudi med posamičnimi prireditvami, npr. razstavo jagod in nastop pihalne godbe pripravijo samo na prvem prazniku jagod, pohod po borovničevi pohodni poti na zadnjem prazniku jagod, tudi lov na zaklad in srečelov pripravijo na eni od prireditev, na vsaki prireditvi se s kulturnim programom predstavijo druge skupine (npr. pevski zbori, učenci Podružnične osnovne šole Janče, folklorne skupine idr.) ipd. Potekajo predstavitve domačij (zadnja leta povezovalci prireditve intervjuja kmete o njihovi ponudbi na stojnicah), kulturni program in različna tekmovanja. Za ples in zabavo skrbijo narodno-zabavni ansambli. Prireditve se začne s pozdravnimi govori: najprej spregovori aktualni predsednik društva, na prvi jagodni nedelji tudi predstavnik Mestne občine Ljubljana (župan ali vsaj njegov namestnik), ki nato odpre razstavo jagod, posebnega slovesnega zaključka pa ni. Domačije začnejo pospravljati svoje stojnice, ko jim zmanjka stvari za prodajo, najpozneje pa takrat, ko se konča veselični program.

Kmetije na stojnicah poleg surovega ponujajo tudi pečen kostanj. Kostanjeva nedelja, 8. 10. 2006
(foto: Saša Poljak Istenič)

V programu je v ospredju predstavitev nesnovne kulturne dediščine – tradicionalnih ročnih kmečkih opravil. Domačini predstavljajo opravila, ki so jih že opustili in jih obujajo zgolj kot zanimivost, bodisi kot uprizorjeno zgodovino ali kot družabna tekmovanja v ročnih spretnostih (košnja, ličkanje koruze, izdelovanje trsk, sestavljanje kmečkega voza), taka, ki jih uporabljajo redkeje in v manjši meri kot nekdanj (prešanje jabolk z ročno prešo, kadar želijo predelati manjšo količino sadja, npr. za domačo uporabo), ali pa taka, ki so še danes aktualna, pa se v času niso dosti spreminjala (žganjekuha). Te predstavitve lahko tudi same po sebi razumemo kot nove ritualne prakse, ki se ohranjajo v lokalni skupnosti (kadar gre za skupinska opravila) oz. v družini (kadar gre za opravila, ki jih zmorejo opraviti družinski člani sami). Na zadnjih kostanjevih nedeljah pripravljajo le še predstavitev žganjekuhe in stiskanja soka, prazniki jagod pa so se bolj usmerili v kulinariko (npr. izdelava sladkih jagod in druge dejavnosti v povezavi z jagodami). Prikazi na jesenskih prireditvah potekajo vedno na istem prostoru, z istimi pripomočki in napravami, pripravljajo jih iste družine. Moški so oblečeni v modre delovne predpasnike.

Predstavitve stiskanja jabolk v sok z ročno prešo. Kostanjeva nedelja, 17. 10. 2004
(foto: Saša Poljak Istenič)

Zaradi naštetih značilnosti lahko torej tako prikaze ročnih delovnih opravil kot tudi samo prireditve razumemo kot ritualno prakso, saj z ritualizacijo vsakdanjih dejanj lokalni prebivalci določenim dnevom in dejanjem – predvsem zaradi promocije kraja in posamičnih kmetij in s tem posledično boljše prodaje in zaslužka – pripisujejo prazničnost in jih “povzdigujejo” nad vsakdanjost; tudi s poimenovanjem (*Praznik jagod, Kostanjeva nedelja*). Obiskovalci prireditve prav tako dojemajo kot praznike; po navedbi ene od novinark, ki je poročala o prireditvi, so obiskovalci ocenili, da je bil to “praznični dan,” zato je večina “menila, da bi morale biti jagode cenejše” (Stojmirovič 1997: 11).

Prazniki in identiteta

Koncept identitete je postal eden od osrednjih elementov folklorističnega in etnološkega diskurza. Raziskave kulturne identitete v etnologiji so začele prevladovati v 90. letih 20. stoletja, vendar raziskovalci že s samo uporabo termina kulturna identiteta nakazujejo, da gre za začasen pojav, ki ga označuje spremenljivost. Namesto tega, kar je, raziskovalci opisujejo, kdaj, kje in kako so identitete ustvarjene in izražene (Frykman 1995: 5–6). Študije kulturne identitete

so sprva spregledale politiko identitete in politično dinamiko, v kateri se ustvarjata lokalna ali skupinska identiteta. Še posebno pri preučevanju folklore je študij kulturne identitete pomenil opazovanje in analizo tradicije, natančneje tistih (dekontekstualiziranih in depolitiziranih) tekstov, kulturnih sledi, simbolov in izrazov identitete, ki naj bi se prenašale iz prejšnjih generacij in ki naj bi označevale in krepile notranjo kohezijo in s tem identiteto družbene skupine ali kulturno identiteto, ki so jo preučevali folkloristi oz. etnologi. Vendar pa folklor – in z njo tradicija – ni nujno kolektivno definirana reprezentacija identitete skupine, manifestacija koherentne samopodobe skupine. Namesto razprave, kako povezana je lahko skupina zaradi svoje folklore (tradicije), alternativni pristop izziva raziskovalce k razpravi, kako se folklor (tradicija) uporablja v ustvarjanju skupine, v procesih kategorizacije ljudi, v postavljanju meja na določenih prostorih in njihovem prečenju v drugih prostorih ter v definiranju razmerij med tako ustvarjenimi kategorijami (Anttonen 2005: 104–105, 108).

Raba tradicije je le ena od družbenih tehnik, ki producirajo in vzdržujejo lokalnost (in z njo domačijstvo, tj. občutke lokalne pripadnosti). Tudi Appadurai (1996: 180) opozarja, da so antropologi in etnologi v preteklosti gradnjo hiš, delitev pašnega prostora, šege in navade, prakse, praznovanja in druge družbene tehnike pogosto dokumentirali zgolj same po sebi in ne kot tehnike oz. trenutke v splošni tehnologiji lokalizacije. V zadnjih letih pa vse več študij praznikov, festivalov in javnih dogodkov opozarja prav na izražanje identitete v praznovanjih in sodelovanju v (lokalnih) skupnostih (gl. npr. Hubbard in Lilley 2000; De Bres in Davis 2001; McCabe 2006; Kozorog 2011).²

Ljudje svojo pripadnost skupnosti izražajo na različne načine; na Jančah, na primer, tudi s sodelovanjem v skupnih opravilih. Pomembna dejavnost za lokalno povezovanje je prav kmetijstvo; ena od kmetij na janskem območju celo na spletni strani poudarja, da sicer večino potrebnih surovin pridelajo na domači kmetiji, “kar pa je potrebno dokupiti, pa večino kupimo od okoliških sosedov. S sosedi tudi drugače dobro sodelujemo, tako pri delu na polju kot tudi pri prodaji sadja, zelenjave in ostalih poljščin” (Kmetija Travnar). Kmetje si pomagajo tudi z nakupom skupnih strojev (kot je to v navadi pri strojnih skupnostih) in pri nekaterih večjih delih. Druge dejavnosti, ki pomembno prispevajo k povezovanju prebivalcev, so interesne narave – na tem območju sta med najpomembnejšima turistično in športno društvo. Turistično društvo in njegova sekcija Sadna cesta ljudi združujeta na sestankih, na katerih se člani dogovarjajo o skupnih nalogah, ob nekaterih pomembnih dogodkih oz. praznikih (npr. na cvetno nedeljo, ko postavljajo jansko butaro velikanko) in na lokalnih, prodajno naravnanih praznikih, ko se predstavljajo kmetije in kjer ndr. prirejajo tudi ritualizirane prikaze kmečkih del ali tekmovanja v njih. Pomen tega društva za povezovanje ljudi ne dokazuje le skoraj dvajsetletna kontinuiteta turističnih dejavnosti na območju, pač pa nanjo kaže tudi navedba v sestavku društva, kjer je poudarjeno, da so člani društva “večinoma zaposleni in zraven [imajo] še kmetije. Z delom so obremenjeni od jutra do večera, a kljub temu prispevajo po 40 delovnih ur letno za društvo” (Sestavek 2001).

² Na tem mestu ne navajam številnih del, ki se ukvarjajo s prazniki in nacionalno identiteto.

Kako pa se povezanost skupnosti kaže ob lokalnih praznikih? Izraža se z razdelitvijo in vestnim opravljanjem dodeljenih nalog, najočitnejša zunanja znamenja pa so skupna zastava Sadne ceste, skupni prikazi kmečkih del, razstava, na kateri s pridelki in izdelki praviloma sodelujejo vsi člani Sadne ceste, in “noše”, ki jih sicer redkeje oblečejo ob praznikih na Jančah, dosledno pa ob predstavitev društva in območja drugod po Sloveniji, ob prikazih določenih kmečkih dejavnosti ali obrti ter ob nekaterih cerkvenih praznikih (npr. na cvetno nedeljo). Lahko bi trdili, da so za sodelovanje motivirani z ekonomskimi koristmi, vendar pa na praznikih sodelujejo tudi člani turističnega društva, ki niso člani Sadne ceste in torej od prirediteljev nimajo dobička. Vključujejo se predvsem zaradi občutka, da s tem pripomorejo k “dobrobiti”, “razvoju”, “promociji kraja”. Podobno je o prazniku jagod že leta 1994, ob prvi takšni prireditvi, zapisal eden od novinarjev, po mnenju katerega je imel praznik “več kot le krajevni ali občinski pomen”; pokazal je namreč “zmožnost CRPOV, da spodbudi ljudi in jim pomaga pri predstavitvi svojega kraja z izdelki, ki so tu doma in so zanimivi za vsakogar” (E. S. 1994). V prireditve se redno vključujejo tudi otroci – pa ne le kot obiskovalci, ki se zabavajo na igrišču, iščejo zaklad ali kupujejo srečke. Kot učenci lokalne podružnične šole pod vodstvom učiteljice – domačinke vsako leto pripravijo del kulturnega programa, ki je povezan z lokalnim območjem (nastopali so, na primer, s predstavo Sadni prepir ipd.).

Prireditve, ki jih pripravlja turistično društvo, so tudi eden najpomembnejših segmentov družabnega življenja janškega območja. Večina domačinov, ki niso člani turističnega društva oziroma Sadne ceste, se udeleži prirediteljev; pridejo se zabavat. Te prireditve torej vsaj enkrat letno povežejo ljudi iz okoliških vasi, krepijo pa tudi njihove stike s prebivalci sosednjih krajev. Taki, ki se pritožujejo, da so “cele Janče uničili z razvojem,” in ki “bi imeli mir,” so redke izjeme.

Prazniki med dediščino, identiteto in trajnostnim razvojem

Lokalni pridelek, izdelek ali praksa se v procesu družbenega ustvarjanja praznikov, v katerem je postavljen na piedestal, pogosto institucionalizira v kulturno dediščino in kot tak praviloma postane zanimiv tudi prek meja skupnosti, kjer je “doma”. Lokalni praznik se tako uvrsti na regionalni praznični koledar, ki ga oblikujejo lokalne turistične organizacije, ali celo na nacionalni koledar, ki ga objavlja SPIRIT Slovenija, sektor za turizem. Anders Salomonsson (1996: 158) kot vzrok za ta “prostorski preskok” podeželskih praznikov navaja občutek bližine z naravo; v 20. stoletju se je namesto razumevanja narave kot temelja kmečkega gospodarstva močno razširilo meščansko občudovanje narave kot scenskega ozadja in le kmetje so jo še vedno razumeli kot vir preživljanja.

V zadnjih letih so raziskovalci pogosto opozarjali na potencial, ki ga imajo idilične podobe podeželja, t. i. podeželska idila, za razvoj podeželja, predvsem za spodbujanje turizma in priseljevanja oz. zmanjšanje odseljevanja (gl. Mingay (ur.) 1989; Halfacree 1995; Little in Austin 1996; Valentine 1997; Matthews idr. 2000; van Dam idr. 2002; Daugstad idr. 2006; Fløysand in Jakobsen 2007; Poljak Istenič

2008; Vepsäläinen in Pitkänen 2010). Zavedanje tega potenciala je povzročilo uvajanje tržnih procesov v upravljanje naravnih oz. kmetijskih območij, ki ga raziskovalci označujejo kot “neoliberalizacijo narave” (prim. Higgins, Dibden in Cocklin 2012). Danes tako kmetijstvo predstavlja dinamičen družbeno-ekonomski sistem, ki obsega vse stopnje produkcije, predelave, distribucije, trženja, trgovine na drobno, porabe in ravnanja z odpadki (McIntyre idr., v Sumner, Mair in Nelson 2010: 54), vendar se je v tem sodobnem razvoju izgubil kulturni aspekt, prej inherentna sestavina kmetijstva, agri-kulture (prim. Pretty 2002).

Kultura – in z njo dediščina – sta danes pomembni sestavini trajnostnega razvoja (prim. Fakin Bajec 2012), čeprav so ju šele v tem tisočletju začeli razumevati kot enega njegovih stebrov (gl. Agenda 21 for culture 2008). Kultura k trajnostnemu razvoju lahko prispeva tako, da spodbuja zavedanje o svojem pomenu, ponuja forum za izmenjavo mnenj, zagotavlja stabilnost in odpira priložnosti za srečanje med kmetijstvom in trajnostnim razvojem, s tem pa ustvarja ozračje, kjer lahko vzniknejo in uspevajo učinkovitost, pravičnost, agroekologija in sodelovanje (Sumner, Mair in Nelson 2010: 60). Tendenco vnovične povezave kmetijstva z njegovim kulturnim kontekstom in dediščinami je že zaznati v vedno večjem poudarjanju jedi iz “preteklosti”, prilagoditvah tradicionalnih načinov pridelave, potrjevanju kakovosti geografskega porekla in izvirnosti tradicionalnih izdelkov ter poudarjanju njihovega pomena za zdravje (Cannarella in Piccioni 2011: 690).

Prav praznovanja so najočitnejši izraz kulture, kar dokazuje bogato praznično življenje skupnosti. Pomen praznikov vedno presega gospodarstvo in turizem, saj so to historično umeščene, družbeno pomembne kulturne prakse. Vendar pa so le redki raziskovalci obravnavali praznovanja v okvirih trajnostnega razvoja, in še ti so se usmerili večinoma na gospodarske učinke (gl. O'Sullivan in Jackson 2002). Prazniki za namene turizma podpirajo trajnostni razvoj, kadar utrjujejo in krepijo vlogo prazničnih praks v vzdrževanju skupnosti. Ravnotežje med lokalnim prebivalstvom, obiskovalci in družbeno veljavno prakso praznovanja, ki naj bi tak razvoj zagotavljalo, je seveda težko doseči. Predvsem zaradi dejstva, da so prazniki (v turizmu) orientirani navzven in svoj obstoj stavijo na izmenjavo tokov (ljudi, informacij, idej, denarja, kulturnih izrazov ipd.), hkrati pa oblikujejo prostor, kjer se reproducirajo lokalno znanje, lokalni načini življenja in lokalna ustvarjalnost. Doseči, da elementi “od zunaj” ne preprečijo rasti “notranjih” vzgibov, je poseben izziv, in prav to je prvi pogoj trajnostnega razvoja. Hkrati je izredno pomembno razumeti, kako lahko prazniki postanejo del identitete prostora in kako lahko v javnem zamišljanju prostor preoblikujejo skozi asociacije ali, konkretnje, ohranjanje (stavbne) dediščine (Queen 2006: 290–291, 301).

Vse pomembnejši vidik lokalnih praznikov na podeželju je tudi njihov prispevek k t. i. ruralnemu ustvarjalnemu gospodarstvu. Politika diverzifikacije kmetij je podeželske skupnosti začela spodbujati k alternativnim gospodarskim dejavnostim, tudi k ustvarjalnemu delu. Prav lokalne praznike na podeželju lahko razumemo kot osrednje tržišče za ustvarjalnost na podeželju. Vendar pa se prispevek umetnosti (npr. glasbe, tradicionalne umetnosti in obrti ipd.) h gospodarskemu in družbenemu oživljanju podeželskih območij pogosto zanemarija; največkrat

razumemo le njen prispevek k “mehkim” ciljem, kot so povezanost skupnosti, ohranjanje občutka tradicije in dediščine, ne vidimo pa je kot možnosti za rešitev t. i. postproduktivističnega podeželja, tj. prostora porabe, turizma in rekreacije (Bell in Jayne 2010: 201–211).

Lokalni prazniki spodbujajo trajnostni turizem, saj omogočajo učenje o enkratnih kulturnih dediščinah, lokalnih šegah in praksah – tudi lokalni ustvarjalnosti. Rekonstrukcija mnogih veččin in znanj prednikov, ki so zaradi drugačnih vrednot, potreb in nižje tehnološke razvitosti živeli v tesnejšem sožitju z naravo kot današnji človek, pa lahko ponudi nove priložnosti in konkurenčnejše izdelke z dodano vrednostjo, kar lahko prispeva h gospodarskemu okrevanju (Fakin Bajec 2012: 54). Carmelo Cannarella in Valeria Piccioni (2011) v tem smislu govorita celo o “tradiciovacijah”, tj. praksah in tehnikah, ki izvirajo iz historičnega ali preteklega tradicionalnega znanja in imajo zmožnost, da učinkujejo oz. delujejo kot inovacije v produkciji in upravljanju. Za to pa potrebujejo tudi podporo znanosti in raziskav.

42

Sklep

Lokalni prazniki – kot smo pokazali s študijo primera – imajo pomembno vlogo pri socialnem povezovanju v ruralnem okolju, ki pripomore k soustvarjanju in ohranjanju lokalne zavesti. Na janskem območju so lokalni “prazniki” oz. “nedelje” – z ritualiziranimi prikazi kmečkih del, ki so hkrati same postale ritualiziran način prodaje presežka pridelkov (kot surovin ali predelanih v jedi) – pomembno pripomogle k ohranjanju kmetijstva in kmetijske krajine, saj so ljudje v primarni dejavnosti znova uvideli možnost za zaslužek oz. preživetje. Na teh prireditvah kmetje lahko promovirajo pridelke in izdelke, po katere se meščani oz. prebivalci brez možnosti lastne pridelave sadja in zelenjave (ali vzreje živine) lahko vračajo tudi v drugih letnih časih. Poleg tega so lokalno skupnost oz. območje postavile na turistični zemljevid, kar dokazujejo napovedi in poročila o prireditvah v različnih medijih, pa tudi povpraševanje o dogodkih na raziskovanem območju na spletnih forumih. Naposled so te prireditve tudi eden osrednjih dogodkov družabnega življenja na območju, ki vsaj enkrat (v povprečju pa dvakrat) letno povežejo veliko število domačinov. Ti se srečajo z bolj oddaljenimi sosedi, ljudmi iz sosednjih vasi, in tako obnavljajo stike. Vse to je prispevalo k povečanju prihodka prebivalcev, zmanjšanju izseljevanja s tega območja in identifikaciji s podeželjem (gl. Poljak Istenič 2008).

Družbeno ustvarjanje praznikov, ki je neločljivo povezano s poustvarjanjem ritualnih praks na lokalni ravni – te družbene skupine in skupnosti postavljajo v kontekst tradicije in preteklosti svojega kraja – učinkuje torej na različnih ravneh. Na individualni ravni vpliva na ekonomski in družbeni položaj posameznikov in družin, na skupinski oz. lokalni ravni ustvarja in krepi občutke pripadnosti območju in prispeva h gospodarskemu razvoju območja. Vse to pa ima dolgoročno precej širše posledice, kot se zdi na prvi pogled: spodbuja kulturno ustvarjalnost, razvija ekološko zavest ter podpira razvoj podeželja v skladu z načeli trajnostnega razvoja (odgovorni turizem).

LITERATURA IN VIRI

- AGENDA 21 for culture
2008 <<http://www.agenda21culture.net/>> [31. 5. 2013]
- ANTTONEN, Pertti J.
2005 *Tradition through modernity: postmodernism and the nation-state in folklore scholarship*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- APPADURAI, Arjun
1996 *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- BALKOVEC DEBEVEC, Marjetka
2008 *V Črnomlju od nekdanj bili so veseli: Črnomelj v kulturnem in družabnem utripu od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne*. Črnomelj: Občina.
- BELL, Catherine M.
1992 *Ritual theory, ritual practice*. New York: Oxford University Press.
- BELL, David; JAYNE, Mark
2010 The creative countryside: policy and practice in the UK rural cultural economy. *Journal of rural studies* 26, št. 3, str. 209–218.
- BOGATAJ, Janez
1992 *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.
1997 *Gaudeamus igitur: šege in navade maturantov na Slovenskem*. Ljubljana: Državni izpitni center.
1998 *Smo kaj šegavi?: Leto šeg in navad na Slovenskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
2006 *Vivat academia, vivant professores: maturirali smo leta 2006: šege in navade maturantov na Slovenskem*. Ljubljana: Rokus.
2011 *Slovenija praznuje: Sodobne šege in navade na Slovenskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BOGATAJ, Janez; BREJC, Dušan; BRATOVŽ Janez
2010 *Martinov praznik*. Ljubljana: Kmečki glas.
- BOISSEVAIN, Jeremy
1992 Introduction. V: *Revitalizing European rituals*. London, New York: Routledge. Str. 1–19.
- CANNARELLA, Carmelo; PICCIONI, Valeria
2011 Traditiovations: Creating innovation from the past and antique techniques for rural areas. *Technovation* 31, št. 12, str. 689–699.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna
1997 *Hrvatski uskrnski običaji: Korizmeno-uskrnski običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća. Svakidašnjica, pučka pobožnost, zajednica*. Zagreb: Golden marketing.
- DAUGSTAD, Karoline
2008 Negotiating landscape in rural tourism in Norway. *Annals of tourism research* 25, št. 2, str. 402–426.
- DE BRES, Karen; DAVIS, James
2001 Celebrating group and place identity: A case study of a new regional festival. *Tourism geographies* 3, št. 3, str. 326–337.
- ĐORĐEVIĆ, Jelena
1997 *Političke svetkovine i rituali*. Beograd: Dosije, Signature.
- E. S.
1994 Slovenski podeželski praznik [nedatiran in nepaginiran vir; članek arhiviran v Kroniki Podružnične šole Janče].
- FAKIN BAJEC, Jasna
2012 Zakaj trajnostni razvoj potrebuje kulturo in njeno dediščino. *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici* 9, str. 51–56.
- FIKFAK, Jurij; GAČNIK, Aleš; KRIŽNAR, Naško; LOŽAR - PODLOGAR, Helena (ur.)
2003 *O pustu, maskah in maskiranju: razprave in gradiva*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. (Opera ethnologica slovenica; 1).

- FLOYSAND, Arnt; JAKOBSEN, Stig-Erik
2007 Commodification of rural places: A narrative of social fields, rural development, and football. *Journal of rural studies* 23, št. 2, str. 206–221.
- FRYKMAN, Jonas
1995 The informalization of national identity. *Ethnologia Europaea* 25, str. 5–15.
- GACNIK, Aleš
2000 *Moč tradicije: Kurentovanje in karneval na Ptuju*. Ptuj: Znanstvenoraziskovalno središče Bistra, Lala, Giz Poetovio Vivat.
- HABINC, Mateja
2006 *Posledice spreminjanja prazničnega koledarja v načinu življenja Brežičanov: Doktorska disertacija*. Ljubljana: [M. Habinc].
- HALFACREE, Keith H.
1995 Talking about rurality: Social representations of the rural as expressed by residents of six English parishes. *Journal of rural studies* 11, št. 1, str. 1–20.
- HANDELMAN, Don
1998 *Models and mirrors: Towards an anthropology of public events*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- HIGGINS, Vaughan; DIBDEN, Jacqui; COCKLIN, Chris
2012 Market instruments and the neoliberalisation of land management in rural Australia. *Geoforum* 43, št. 3, str. 377–386.
- HUBBARD, Phil; LILLEY, Keith
2000 Selling the past: Heritage-tourism and place identity in Stratford-upon-Avon. *Geography* 85, št. 3, str. 221–232.
- JEZERNIK, Božidar (ur.)
2013 *Politika praznovanja: Prazniki in oblikovanje skupnosti na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Zupaničeva knjižnica; 37)
- KMETIJA TRAVNAR
b. n. l. <<http://www.kmetijatravnar-bucar.si/>> [25. 8. 2011]
- KOZOROG, Miha
2011 Festivalizacija Slovenije in festivalska produkcija lokalnosti. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 51, št. 3/4, str. 61–68.
- KRAVJI BAL V BOHINJU
b. n. l. <<http://kravjibal.bohinj-info.com/>> [27. 5. 2013]
- KURET, Niko
1965–1971 *Praznično leto Slovencev: Starosvetne šege in navade od pomladi do zime*. 4 zv. Celje: Mohorjeva družba.
1989 *Praznično leto Slovencev: Starosvetne šege in navade od pomladi do zime*. 2. izd. 2 zv. Ljubljana: Družina.
- LITTLE, Jo; AUSTIN, Patricia
1996 Women and the rural idyll. *Journal of rural studies* 12, št. 2, str. 101–111.
- LOŽAR - PODLOGAR, Helena; FIKFAK, Jurij; SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid
2004 Praznik. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 463.
- MATTHEWS, Hugh; TAYLOR, Mark; SHERWOOD, Kenneth; TUCKER, Faith; LIMB, Melanie
2000 Growing-up in the countryside: Children and the rural idyll. *Journal of rural studies* 16, št. 2, str. 141–153.
- MCCABE, Scott
2006 The making of community identity through historic festive practice: The case of Ashbourne Royal Shrovetide Football. V: *Festivals, tourism and social change: Remaking worlds*. Clevedon: Channel view publications. Str. 99–118.
- MERRIAM WEBSTER ONLINE
b. n. l. <<http://www.merriam-webster.com/>> [27. 5. 2013]

- MINGAY, Gordon E. (ur.)
1989 *The rural idyll*. London: Routledge.
- NESNOVNA
2005 *Nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
- O'SULLIVAN, Diane; JACKSON, Marion J.
2002 Festival tourism: a contributor to sustainable local economic development? *Journal of Sustainable Tourism* 10, št. 4, str. 325–342.
- OVSEC, Damjan
1992 *Velika knjiga o praznikih: praznovanja na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Domus.
2010 *Praznovanje pomladi in velike noči na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Modrijan.
- PERŠIČ, Magda
2003 *Šege na Pivškem: praznični časi in praznovanja v koledarskem letu*. Postojna: Notranjski muzej, Občina.
- POLJAK ISTENIČ, Saša
2005 Festival through the optics of folklorism and heritage tourism: case-study of the country wedding in Ljubljana. V: *Bricolage 3: Kulturelles Erbe*. Innsbruck: University Press. Str. 128–153.
2008 O raziskovanju delovnih šeg kmečkega prebivalstva. V: *Čar izročila: zapuščina Nika Kureta (1906–1995)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 353–389.
2012 *Šege ob delu: transformacija ritualnih praks in raziskovalni problemi: doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
2012a Aspects of tradition. *Traditiones* 41, št. 2, str. 77–89.
- PRETTY, Jules N.
2002 *Agri-culture: reconnecting people, land, and nature*. London, Sterling: Earthscan Publications.
- PRICA, Ines
2001 *Mala evropska etnologija*. Zagreb: Golden marketing.
- QUINN, Bernadette
2006 Problematising 'festival tourism': arts festivals and sustainable development in Ireland. *Journal of Sustainable Tourism* 14, št. 3, str. 288–306.
- RICHARDS, Greg
2011 The festivalisation of society or the socialization of festivals?: The case of Catalunya. V: *Cultural tourism: global and local perspectives*. New York, London: Haworth Hospitality Press. Str. 257–280.
- RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja
1992 *Knjiga o Božiču: etnološki prikaz Božiča i božičnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Zagreb: August Cesarec, Mosta, Institut za etnologiju i folkloristiku.
2000 *Ulice moga grada: antropologija domačeg terena*. Zemun: Biblioteka XX vek; Beograd: Čigoja štampa.
2001 *Etnologija i etnomit*. Zagreb: ABS95.
- SALOMONSSON, Anders
1996 The swedish crayfish party: rounding off the summer with a national rite. V: *Force of habit: exploring everyday culture*. Lund: Lund University Press. Str. 151–160.
- SESTAVEK
2001 Sestavek o TD Besnica – Janče [verjetno govor predsednika na eni od prireditev na Jančah leta 2001 (vir brez ustreznih identifikacijskih podatkov)]. Arhiv TD Besnica – Janče.
- SIMONIČ, Peter
2009 *Kaj si bo narod mislil?: Ritual slovenske državnosti*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid; LOŽAR - PODLOGAR, Helena (ur.)
2008 *Čar izročila: zapuščina Nika Kureta (1906–1995)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SNOJ, Marko
1997 *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SSKJ
2005 *Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki (elektronski vir)*. Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša; DZS; Amebis.

STO – SLOVENIJA

b. n. l. <<http://www.slovenia.info/si/Prireditve.htm?prireditve=0&lng=1>> [27. 5. 2013]

STOJMIROVIČ, Stanka

1997 Ko na Jančah zorijo jagode. *Dnevnik* 47, št. 161, 16. 6. 1997, str. 11.

SUMNER, Jennifer; MAIR, Heather; NELSON, Erin

2010 Putting the culture back into agriculture: civic engagement, community and the celebration of local food. *International journal of agricultural sustainability* 8, št. 1-2, str. 54-61.

SVETEK, Peter

2005 Janče so bile ponovno v znamenju kostanja. *Turistične vesti* 10, št. 42, str. 22.

TURISTIČNO DRUŠTVO DAVČA

b. n. l. <<http://www.davca.si/Slo/main.asp?id=222AB6FF>> [27. 5. 2013]

VALENTINE, Gill

1997 A safe place to grow up?: Parenting, perceptions of children's safety and the rural. *Journal of rural studies* 13, št. 2, str. 137-148.

VAN DAM, Frank; HEINS, Saskia; ELBERSEN, Berien S.

2002 Lay discourses of the rural and stated and revealed preferences for rural living: some evidence of the existence of a rural idyll in the Netherlands. *Journal of rural studies* 18, št. 4, str. 461-476.

VEPSÄLÄINEN, Mia; PITKÄNEN, Kati

2010 Second home countryside: representations of the rural in Finnish popular discourses. *Journal of rural studies* 26, št. 2, str. 194-204.

WATERMAN, Stanley

1998 Carnivals for elites?: The cultural politics of arts festivals. *Progress in human geography* 22, št. 1, str. 54-74.

BESEDA O AVTORICI

Saša Poljak Istenič, dr. etnoloških znanosti, je asistentka na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ukvarja se predvsem z raziskovanjem ritualnih praks in praznikov, tradicije in kulturne dediščine ter razvoja podeželja, njeni raziskovalni interesi pa segajo tudi na področja zavarovanih območij (parki in rekreacija), socialnega življenja (društva), marginalnih skupin (slepi in slabovidni) in manjšin (koroški Slovenci). Trenutno sodeluje tudi v dveh mednarodnih projektih, povezanih z digitalizacijo kulturne dediščine. Je članica SED, SIEF in EASA, redno se udeležuje domačih in mednarodnih konferenc, sodeluje z različnimi mediji ter vodi otroške delavnice o ljudskem izročilu. Pred kratkim je izdala monografijo *Tradicija v sodobnosti. Janče – zeleni prag Ljubljane* (2013).

ABOUT THE AUTHOR

Saša Poljak Istenič, PhD in Ethnology, is an assistant researcher at the Institute of Slovenian Ethnology SRC SASA. She mainly focuses on research into ritual practices and festivals, tradition and cultural heritage, and the development of the countryside; her research interests further extend to the fields of protected areas (parks and recreation), social life (societies), marginal groups (the blind and visually impaired) and minorities (the Carinthian Slovenes). She is presently engaged in two international projects related to the digitisation of the cultural heritage. She is a member of the Slovene Ethnological Society, SIEF, and EASA, and a regular participant in domestic and international conferences, collaborates with various media and prepares workshops on folklore traditions for children. She recently published a book *Tradition in the Contemporary World. Janče – the Green Threshold of Ljubljana* (2013).

POVZETEK

Na Jančah, vasi na najvišjem vrhu Mestne občine Ljubljana, domačini praviloma petkrat na leto pripravijo prireditve, ki jih imenujejo in dojemajo kot svoje praznike – *Praznike jagod* in *Kostanjeve nedelje*. Analiza teh prireditev razkriva proces ustvarjanja praznikov na podeželju, ki jih lokalna skupnost gradi na svoji kulturni dediščini: povezani so z (večinoma nekdanjimi) kmečkimi opravili, sadovi in menjavo letnih časov.

Ta povezanost z dediščino se razkriva že na diskurzivni ravni: prazniki imajo v svojem imenu najpogosteje izraze, ki se nanašajo kar neposredno na podeželje oz. vas ali na vrsto pridelave, na sloj ali poklic izvajalcev, na značilni pridelek (izdelek) oz. domačo žival lokalnega območja ali pa na delovno oz. ritualno prakso. Praznični scenariji so si dokaj podobni in vključujejo tako elemente rituala kot spektakla: prebivalci se udeležijo obreda ali opravila, ki je prilagojen prostoru in turistom, prikazujejo tehnologijo kmečkih opravil kot uprizorjeno zgodovino ali kot družabna tekmovanja v ročnih spretnostih oz. predstavljajo lokalne pridelke in izdelke. Glavno dogajanje ob veselilnem programu pogosto spremljajo še drugi prikazi dediščine: t. i. noše, razstave tradicionalnih “predmetov” in ponudba praznične kulinarike.

Sprememba dela, v janskem primeru prodaje pridelkov, v t. i. praznik, je fenomen, povezan z uporabo tradicije kot strategije bodisi za izboljšanje lastnega ekonomskega položaja bodisi za splošni razvoj lokalnega območja. V ta namen domačini sicer vsakdanja dejanja, kot so npr. (ročna) kmečka opravila ali celo sama prodaja kmečkih pridelkov, ritualizirajo in jih s tem “povzdignejo” nad vsakdanjost. To dosežejo s formalizacijo, ustaljenostjo in ponavljanjem, kaže pa se v regulirani periodičnosti, razmejenosti prostora, omejenih kodih izražanja in simboliziranja, specializiranih vlogah in občinstvu. Vse to ustvarja svojevrsten praznik, ki sega čez meje ekonomije, saj domačine medsebojno povezuje – bodisi v skupnost, ki praznovanje pripravlja, bodisi v skupnost, ki se ga aktivno udeleži v vlogi organizatorjev ali obiskovalcev. Hkrati tovrstne prakse spodbujajo kulturno ustvarjalnost, krepijo ekološko zavest ter podpirajo razvoj podeželja v skladu z načeli trajnostnega razvoja.

SUMMARY

Janče is a village located at the highest altitude in the Municipality of Ljubljana, where the locals organise events, usually five times a year, which they call and feel as their local holidays – *Strawberry Festivals* and *Chestnut Sundays*. An analysis of these events reveals the process of constructing holidays in the countryside, which local communities derive from their cultural heritage: these holidays are connected with (usually past) agricultural tasks, crops, or the changing seasons.

These links with the heritage are obvious at the discursive level already: the names of the holidays usually contain terms referring directly to the countryside, the village, or a growing method, a social class or the occupation of the performers, a typical crop (product) or a domestic animal from the local area, a working or ritual practice. The scenarios of the individual festivals are quite similar and include elements of ritual and spectacle: the villagers participate in the ritual or task, which is adapted to the given space and tourists, demonstrate the technology of agricultural tasks as staged history or as social competitions in manual skills, or present local crops and products. The main events of the festival programme are usually accompanied by other presentations of heritage: so-called “costumes”, exhibitions of traditional “objects” and local festive cuisine.

The change of an activity, in the case of Janče that of selling crops, into a so-called “festival” is a phenomenon related to the use of traditions as a strategy to either improve people’s own economic position or the general development of a local area. To this purpose the locals ritualise otherwise ordinary activities, like e.g. (manual) agricultural tasks or even the sale of agricultural crops, and thus “elevate” them above ordinary life. They achieve this through formalisation, fixity, and repetition, and it is revealed in regular periodicity, the delimitation of an area, limited

codes of expression and symbolisation, specialised roles and the audience. All this creates a specific festival that reaches beyond economic purposes, because it connects the locals either into the community that prepares the festival, or into the community that actively participates as organisers or visitors. At the same time, these practices stimulate cultural creativity, strengthen people's ecological awareness, and support the development of the countryside in line with the principles of sustainable development.